

ADANA VE ÇEVRESİNDE MÜDAFAA-İ HUKUK ÇALIŞMALARI

Yrd. Doç. Dr. İZZET ÖZTOPRAK

Mondros Mütarekesi'nin haksız bir biçimde uygulamaya konulması karşısında diğer bölgelerde olduğu gibi Adana ve çevresinde de Türk ordusunun burayı boşaltmaya başlamasından sonra büyük karışıklıkların çıkacağı, geçici bir hükümetin kurulacağı söyleniyor, bu arada gazetelerde yer alan Adanalıların bazı beyannamelerinde Ramazanoğullarından söz ediliyordu. Bu, var olan karışıklıklardan yararlanmak isteyenlerin bulunduğu göstermekte idi¹.

Bu durum karşısında halkı yatıştırmak için Adana ileri gelenleri toplanarak bazı önlemler almış, özellikle terhis edilmiş olan yedek subayların polis ve jandarma görevi almalarını kararlaştırmış idi. Ayrıca, Genelkurmay 18 Aralık 1918'de II. Ordu'ya "ordu er ve subaylarından lüzumu kadarıyla Adana jandarma kadrosunun tamamlanmasını" emretti². Öte taraftan işgaller başladı; 11 Aralık 1918 de çoğu Ermenilerden oluşan 400 kişilik bir birlik Dört Yol'a girdi, evleri bastı, yağma etti³. Bunu 17 Aralık 1918 de 500 kişilik bir Fransız birliğinin Mersin'e çıkması izledi ve bu tarihten sonra Adana-Tarsus hattı güneyinde rastlanacak Türk ordusu mensuplarının tutuklanacağı açıklandı⁴. 21 Aralık 1918 tarihinde de Adana işgale uğradı; Fransızlar 9 Ocak 1919 da Albay Brémond'u Genel Valiliğe getirdiler, sancak ve ilçelere "Gouverneur" olarak subaylar atadılar ve bu suretle "Osmanlı idare şebekesinin üstünde bir Fransız kontrol idaresi" kurdular⁵. Genel vali resmi mühürde "Ermenistan'da idare servisi" sözünü de kullanmıştı. Ordunun protestosu üzerine mühürdeki Ermenistan kelimesi çıkarılmıştı⁶. Adana'da kurulan bu kontrol yönetiminin mütareke ko-

¹ Harb Tarihi Vesikaları Dergisi, sayı 33, Belge 825. Başkumandanlık Erkân-ı Harbiye Riyaseti'nden Dahiliye Nezareti'ne yazılan yazı.

² Türk İstiklâl Harbi, Cilt I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, s. 70.

³ Harb Tarihi Vesikaları Dergisi, sayı 33, Belge 823.

⁴ a.g.d., Belge 830 ve 831.

⁵ Türk İstiklâl Harbi, Cilt I, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı, s. 75.

⁶ a.g.e., s. 76.

şullarına ve Osmanlı egemenliğine aykırı olarak yaptıkları işlere örnek olmak üzere şunları gösterebiliriz:

1 — Adana'dan İstanbul'a giden yolcular bir "yol tezkeresi" almaya ve bilet ücretlerini "madeni para" ile ödemeye zorlanmakta idi.

2 — Adana mahkemelerinden çıkan ilâmlar, Beyrut'taki temyiz divanı-na gönderilmekte idi.

3 — Osmanlı vali, mutasarrıf ve kaymakamlar Fransızların keyfi emirlerine uymağa zorlanmıştı.

4 — Bir yıl içerisinde Adana vilâyetine ileride Doğu Anadolu'da yerleştirilmek üzere 120.000 Ermeni göçmen getirilmişti.

5 — Eğitim ve kumanda dili Fransızca'ya çevrilmişti.

6 — Türklerden toplanan silâhlar Ermenilerin silâhlandırılmasında da kullanılmıştı⁷.

Bütün bunları, Türkleri yok etmek veya göçe zorlamak amacına yönelik olan keyfi para cezaları, vergilerin artırılması, hapisler ve Türklere karşı cinayet işleyenlerin korunması gibi hareketler izledi⁸. Gelişmeler, çok büyük bir olasılıkla bağımsız bir Ermenistan kurulması yolundaki ilk adımlardı. Çünkü, ötedenberi bu bölgede bir Ermeni yönetimi kurulacağı söyleniyor; hatta Adana eski valisi Nazım Bey'in 23 Aralık 1918 de Padişah'a arz edilen bir telgrafında da bu hususa değinilerek, Fransızların başta gelen maksatlarından birisinin, Kilikya'da bir Ermeni yönetimi kurmak olduğu belirtiliyordu⁹.

Bu gelişmelerden daha önce yurdun bu bölgesinden Saray'a ve Hükümet'e —biraz sonra üzerinde ayrıntısıyla duracağımız— acıklı telgraflar çekiliyor fakat Osmanlı İmparatorluğu'nun son hükümdarı ağlamaktan başka bir şey yapamıyordu¹⁰, hükümet ise mutlak bir acz içinde çırpınıyor ve mütarekeye göre en açık hakları bile savunmak yeteneğinden

⁷ a.g.e., s. 76

⁸ Bu hususu doğrulayan bir arşiv belgesini aşağıya kısaca alıyoruz: Niğde 10 Kânunı-sani 1336 "Pozantı nahiyesi müdürü Ermeni Minası oradan mürur eden Müslüman yolcu ve arabacıları vesika bahanesiyle birçok işkence ve tahkir ettikten sonra istediği meblağı da vermedikleri taktirde günlerce hareketlerine mani olunmakta..." ATASE, Atatürk Özel Arşivi, Klasör 16, Dosya No 335/37, Fihrist 60

⁹ Ali Fuad Türkgeldi, Görüp İşittiklerim, s. 172.

¹⁰ a.g.e., s. 177.

yoksunluğunu göstererek, “siyaset yoluyla yapılacak başka bir iş kalmamıştır” düşüncesiyle ülkeyi yöneteceğini zannediyordu.

Osmanlı Padişahı'nın ve Hükümeti'nin bu tutum ve davranışı, düşman kuvvetlerine, büyük bir olasılıkla ülkenin diğer yörelerinin daha kolayca işgal edilebileceği hissini vermiş olabilir.

Dönemin gazeteleri Aralık 1918 başında konulmuş olan basın sansüre karşın, Adana ve çevresinin —o dönemde anıldığı biçimiyle Kilikya'nın— geleceğine ilişkin haberlerin yer aldığı sıralarda Adanalıların Türk kalmak istedikleri yolunda kanıt ve belgeler yayınlıyor, halkın protesto telgraflarına yer veriyorlardı. İşte 21 Aralık 1918 de Kilikyalılar Cemiyeti'nin kurulmasından önce, Türk ordusunun çekilmesinden sonra, Kilikya'nın yabancılar tarafından işgal edileceği haberi karşısında çok heyecanlanan, topraklarının anavatanından ayrılacağı söylentileri nedeniyle de büsbütün telaşa düşen Adanalılar o zamanın deyimiyile. “Feryadname” diye isimlendirilen protesto telgraflarını çeşitli makamlara bu arada da İstanbul gazetelerine gönderdiler. Bunlardan birisi 11 Aralık 1918 tarihinde Adana'dan gönderilmiş, 13 Aralık 1918 günü kimi İstanbul gazetelerinde yayınlanmıştır. Oysa, bu yazının Tarsus'tan 1919 Şubat ortalarında gönderildiği bazı kitaplarda¹¹ yer almıştır ki, bu, yukarıda belirtildiği üzere yanlıştır. Söz konusu yazıda özet olarak şu hususlara yer verilmişti: “Bin seneyi geçkin bir zamandan beri büyük bir çoğunlukla bu vilâyette yaşıyoruz. Yüzyıllarca İslâm beldelerinde sınır muhafızlığı yaptıktan dörtyüz küsur sene önce be-yimiz Ramazanoğulları ile birlikte Yavuz Sultan Selim'e tâbi olarak Osmanlı camiasına dahil olduk. O gündenberi devletimizi her zaman sevdik ve her zaman en sadık tebası olarak yaşadık. Bugün de Osmanlı yurdunun bir cüz'i lâ-yenfekki bulunuyoruz. Bin senelik tarihi bir hakkın verdiği selâhiyetle ve dünyanın sulh şartları olarak ilân ve kabul edilen esaslar dairesinde ebediyen Osmanlı kalmak istiyoruz...Hukukumuzun sağlanması ve savunulmasını büyüklerimizden ve basından bekliyoruz”¹². Bu yazının altında 188 imza vardı ve Sadaret makamına, Ayan'a, Mebusan'a, Hariciye ve Dahiliye Nezaretleriyle Millî Ajans'a, Matbuat Cemiyeti'ne gönderilmişti. Bu tür yazıların İstanbul'da ilgili mercilere gönderilmesi devam etti. 15 Aralık 1918 tarihli İstanbul gazetelerinde yer almış olan Adanalılar'ın protesto yazısı oldukça uzun ve ayrıntılı olarak kaleme alınmıştı ve altında

¹¹ Tayyib Gökbiçgin, Milli Mücadele Başlarken, Cilt I, s. 27.

¹² Yenigün, 13 Aralık 1918, No. 100, s.1; Söz, 13 Aralık 1918, No. 31, s. 1. Ayrıca, Aynı tarihli Tasvir-i Efkâr.

“Adana uleması, eşraf, zürra, darülfünun mezunları ve bütün ahali namına Adana mebusu Suphi, Belediye Reisi Kadri, Müftü Mehmet Tahir ve Nakib-ül-eşraf Hüseyin Bey ve efendilerin imzaları vardı”. Bu yazıda, önce nüfus sorunu ele alınıyor ve Adana ilinin 426.000 kişiye varan nüfusundan sadece 64.000 nin Hristiyan ötekilerin Müslüman ve Türk olduğu, bu sayıya son zamanlarda başka taraflardan göç etmiş olan Türklerle bu bölgede göçebe olarak yaşayan Türkler’in dahil bulunmadığı belirtildikten sonra, yörenin en eski bir Türk yurdu olduğu kanıtlanarak tarihi haklar ileri sürülüyor; burada yaşayan Türkmen kavimlerinden ve Türkçe yer isimlerinden uzun uzadıya söz ediliyor, “hulâsa bütün tarihi hakikatler ve ırkı vaziyetler bu vilâyet ahalisinin Türk olduğunu ve burasının bizim öz ve mukaddes yurdumuz bulunduğunu gösterir” deniliyordu. Bu arada her ulusun özgürce gelişmesini yükümlenen Wilson prensiplerinin Adana Türklerine de uygulanmasının gerektiğine değinilerek, şu tümceye yer veriliyordu, “bütün âleme hitap ile deriz ki bir milletin hükümran olduğu toprağın hakiki sahibi addedilebilmesi için bunlardan başka bir esasa ihtiyacı var mı?” Bu yazının sonuç kısmı sayılabilecek birkaç tümcesini buraya alıyoruz: “Biz Adanalılar, bu kadar sarih ve tarihi olan haklarımıza rağmen memleketimizin kati ve mantıki bir lüzum yok iken ve kendi emniyetlerini tehdit edecek bir hal aslâ zuhur etmemiş iken işgal teşebbüsünü derin teessürle karşılar ve mütarekenin ilk günlerinde vazgeçilen vilâyetimizin sonradan böyle bir işgal felaketine maruz kalmasını devletlerin taahhütleriyle bir tezat telâkki eder ve bundan sarfı nazar edileceğini de kuvvetle ümit ederiz...Bugün milliyet prensibi hâkimdir, vaki müdafaamız ise hakikate istinat eden vesikalarla müeyyettir, hak ise herşeyden yüksektir”¹³.

Protesto yazısında yer alan hakların korunmasını sağlayacak güçte ne bir devlet ne de hükümet vardı, Padişah ve hükümetinin tutum ve davranışını biraz önce, işgallerin başlamasını kısaca konu edindiğimizde belirtmiştik. O halde her şey galip devletlerin kararlarına ve insaflarına kalmış oluyordu. Onların kararlarını ne tür uyguladıklarını belirtmiş, Adana ve çevresi bakımından amaçlarının neler olduğu hususu üzerinde durmuştuk. Adanalıların çaba ve gayretleri hızlı bir şekilde daha çok görevlilerden beklenen yardım, ilgi ve desteğin yanısıra dönemin büyük devletlerinin

¹³ Söz, 15 Aralık 1918, No. 33, s. 2; Hadisat, 15 Aralık 1918, No. 57, s. 2. Türkçe İstanbul, 15 Aralık 1918, No. 37, s. 1. Ayrıca, Tayyib Gökbilgin, a.g.e., Cilt I, s. 24-27. Gökbilgin’den kısaca naklen; Selahattin Tansel, Mondros’tan Mudanya’ya Kadar, Cilt I, s. 216.

dikkatlerini çekerek onlarca savunulan birtakım değerlere bağlı kalınılmasının istenmesi ile tarihi belgelere dayalı protesto ve yayın çalışmaları olarak kendini gösterdiği sıralarda Adana ileri gelenlerince İstanbul'da bir cemiyetin, Kilikyalılar Cemiyeti'nin kurulmuş olduğunu görüyoruz. Bu cemiyetin kuruluş tarihi ile ismi konusunda kimi zaman bazı karışıklıklara, yanlışlıklara neden olduğu dikkati çekiyor. Kronoloji kitaplarına baktığımızda bazısı kuruluş tarihi olarak 20 Kasım 1918'i verirken¹⁴ diğerleri 21 Aralık 1918 olarak göstermektedirler¹⁵ ki, doğru olan tarih de budur. Cemiyetin kuruluş tarihi konusundaki bu yanlış, çok büyük olasılıkla Dahiliye Nezareti'ne sunulan dilekçenin tarihi ile sözkonusu cemiyetin kuruluş çalışmalarına başlanılan tarih arasındaki farklılıktan kaynaklanıyor olmalıdır. Çünkü, Dahiliye Nezareti'ne verilen kuruluş dilekçesi 21 Kânunevvel 1334 tarihini taşıırken¹⁶, İstanbul'daki Çukurovalı Türkler 20 Kasım 1918 de biraraya gelerek uzun çalışmalardan sonra¹⁷ cemiyeti kurmuşlardır.

Cemiyetin isminin ne olduğu konusuna gelince; cemiyetin ismi "Kilikyalılar Cemiyeti"dir, çünkü İçişleri Bakanlığı'na verilen dilekçede bu isim yer almıştır ve cemiyetin nizamnamesi de "Kilikyalılar Cemiyeti Nizamnamesi Esasisi" adını taşımaktadır¹⁸. Buna karşın, cemiyetin ismi konusunda Kilikyalılar Derneği¹⁹, Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti²⁰ Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti²¹ gibi birbirinden farklı ifadelere rastlanmaktadır. Aslında dönemin İstanbul basını da cemiyetin ismi konusunda ortak bir ifade kullanmamış, "Kilikya Cemiyeti"nin yanısıra "Adanalılar Cemiyeti" en çok kullanılanı olmuştur. Cemiyetin kurucuları ve yönetim

¹⁴ Gotthard Jaeschke, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Ankara 1970, s. 10. Jaeschke bu tarihi yani 20 Kasım 1918'i Tarık Zafer Tunaya'nın Türkiye'de Siyasi Partiler, s. 485 adlı eserine atıf yaparak veriyor. Oysa Tunaya aynı sayfada sözkonusu tarihi 21 Aralık 1918 olarak vermektedir ki, doğrusu da budur. Bazı kitaplarda da 210 Kasım 1918 olarak verilmiştir; Ünsal Özmen, Kent Kent Türkiye, Adana Ekim 1968, s.31. Sözkonusu cemiyetin kuruluş tarihi olarak kimi kitaplarda 20 Kasım 1918'in gösterilmesinin çok büyük ihtimal nedeni, kuruluş çalışmalarıyla ilgili toplantının bu tarihte başlamış olmasıdır.

¹⁵ Utkan Kocatürk, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi, 1918-1938, Ankara 1983, s. 14 ve Zeki Sarıhan, Kurtuluş Savaşı Günlüğü, 1, Öğretmen Dünyası Yayınları, Ankara 1982, s. 69.

¹⁶ Tarık Zafer Tunaya, Türkiye'de Siyasi Partiler, İstanbul 1952, s. 485.

¹⁷ Zeki Sarıhan, a.g.e., s. 69 ve Kasım Ener, Çukurova'nın İşgali ve Kurtuluş Savaşı, İstanbul 1963, s. 17.

¹⁸ Tarık Zafer Tunaya a.g.e., s. 485.

¹⁹ Zeki Sarıhan, a.g.e., s. 69.

²⁰ Tayyib Gökbilgin, a.g.e., s. 28.

²¹ Kasım Ener, a.g.e., s. 17.

kurulu üyeleri şunlardır: Sabık Ayan Reisi Menemenlizade Rifat, Sabık Hariciye Nazırı Menemenlizade Nabi, Sabık Nafia Nazırı Ali Münif, Sabık Ayıntab Mebusu Ali Hayati (Bu isim Ali Cenani olmalı. Bak, Tasvir-i Efkâr, 26 Aralık 1918, No. 2602, s.2) Sabık İçel Mebusu Hafız Mehmet Emin, Sabık Maraş Mebusu Abdülkadir (kimi kaynaklarda Kadri Bey) Mahkeme-i Temyiz Hukuk Dairesi Reisi Evliyazade Hacı Evliya, Şura-yı Osmani âzası Tarsuslu Mısrızade Seyfeddin, Beyoğlu Daire-i Belediyesi Müdürü Ramazanoğlu Saffet Beyler²². Bizim burada verdiğimiz isimler cemiyetin ileri gelenlerince İçişleri Bakanlığı'na verilen dilekçeye dayanmaktadır. Ayrıca, cemiyetin nizamnamesinin 3. maddesinde İstanbul merkezi idarenin dokuz kişiden oluştuğu belirtiliyor ki, resmi dilekçede dokuz kişinin ismi bulunmaktadır. Öte yandan kimi eserlerde bu dilekçede isimleri olmayan kimselere, örneğin eski elçilerden Rüstem Bey'e rastlamaktayız²³. Bunun yanısıra sayısal eksikliklere de rastlanılmaktadır. Bu durum bir olasılığa göre bazı yönetim kurulu üyelerinin Malta'ya sürülmesiyle ilgili olabilir. Çünkü, üyelerden Ali Münif ile Ali Cenani Beyler Malta sürgünleri arasında bulunmaktadır²⁴. Belki de yönetim kurulu listesinin herhangi bir başka nedenle kimi kitaplarda eksik olarak yer almış olmasından kaynaklanmış olmalıdır.

Cemiyetin çalışma yeri olarak İstanbul Müdafaa-i Milliye Cemiyeti merkez binası gösterilmiş olup, hükümet merkezinde kurulma nedeni de burada bulunan Adana eşrafının, ulusal hakları gerektiğinde daha kuvvetle savunabilecekleri düşüncesidir. Cemiyetin bu yapısını gözönünde tutan yabancı bir yazar cemiyetle ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Anadolu'nun güneyinde 1918 yılının Aralık ayı sonunda büyük toprak ağalarının organize ettiği Kilikyalılar Cemiyeti kuruldu. Bu cemiyet sultanlık yönetiminin kontrolü altında faaliyet gösteriyordu. Çok dar sınıfsal kapsamı olan feodal beylerin oluşturduğu bir örgüttü...1919 yılı ortalarında Kilikya'da İngilizlerle Fransızların değişimine ilişkin (ileride yapılacak) haber öğrenildiğinde Kilikyalılar Cemiyeti'nin temelinde Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti organize edildi ve kısa bir süre sonra bu cemiyet Güney Anadolu'da işgalcilere karşı yapılan savaşın yönetici merkezini oluşturdu.

²² Tarık Zafer Tunaya, a.g.e., s. 485 Ayrıca, Yusuf Ayhan, Mustafa Kemal'in Pozantı Kongresi ve Adana'nın Kurtuluşu, Adana 1963, s. 15.

Resmî dilekçede yer alan üye adlarının aynı Tasvir-i Efkâr, 26 Aralık 1918 No. 2602, s.2.

²³ Kasım Ener, a.g.e., s. 17 Zeki Sarhan, a.g.e., s. 69 ve Tayyib Gökbilgin, a.g.e., s. 28 Ayrıca Kasım Ener, Çukurova, Kurtuluş Savaşı'nda Adana Cephesi, Ankara 1970, s. 31.

²⁴ Bilâl N. Şimşir, Malta Sürgünleri, s. 475 ve 477.

Bu cemiyetin himayesine küçük ve orta burjuvazinin temsilcileri girdi, fakat yönetim vatansever subayların ve aydınların eline geçti. Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin etkinliği özellikle 1919 yılı Aralık ayında Kilikya'da İngiliz işgal askerlerinin Fransızlarla değişiminden sonra ortaya çıktı²⁵. Sovyet yazarının verdiği bilgi ve yaptığı yorum büyük ölçüde doğru görünüyorsa da, İstanbul'da kurulmuş olan "Kilikyalılar Cemiyeti" ile Sivas Kongresi'nin takiben Niğde'de oluşturulan ve çoğu kez "Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" şeklinde adlandırılan cemiyeti karıştırarak, "Kilikyalılar Cemiyeti'nin temelinde Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti organize edildi..." biçimindeki ifadeyle hem isim yanlışlığı yapmakta hem de iki cemiyetin birbirinin devamı olduğu sanısını vermektedir. Oysa, ikinci cemiyet Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Adana şubesi olarak —Adana ve çevresi işgal altında bulunduğu— Niğde'de Atatürk'ün direktifleriyle, bilinen tüzük gereğince, ona uygun biçimde kurulmuştur. Bu cemiyet ileride ele alınarak ayrıca işlenecektir.

Kilikyalılar Cemiyeti'nin altı maddelik nizamnamesinin birinci maddesinde kuruluş nedeni dolayısıyla amacı şöyle açıklanıyor; "Kilikya namı kadimi altında bulunan Adana ve mülhakatı ile İçel ve Maraş sancaklarında ve buralara mücavir olan Ayıntap sancağı ile Antakya, İskenderun, Beylan ve Reyhaniye kazalarında nüfus-ı umumiyenin yüzde doksanını mütecaviz bir ekseriyet teşkil eden Türkleri temsil etmek ve mahallerin efkâr ve âmâli ekseriyete tevfikân kema-kân Devlet-i Osmaniye'ye merbutiyetlerini teyit için dahilen ve haricen lâzım gelen teşebbüsât ve neşriyat ve mesaide bulunmak üzere Dersaadet'te "Kilikyalılar Cemiyeti" namıyla bir cemiyet teşkil edilmiştir²⁶. Aynı nizamnameye göre cemiyetin örgütlenmesi de, "birinci maddede mezkur vilayet ve sancaklar merkezinde birer şubesi bulunacak ve..." şeklinde açıklanmıştır.

Diğer taraftan, cemiyetin kuruluşu ve yapacağı çalışmalar konusunda dönemin İstanbul gazetelerinde de ayrıntılı bilgi ve haberler yer almaya başlamıştı. Dikkati çeken bir husus, cemiyetin çalışma alanlarıyla ilgiliydi; Oldukça geniş coğrafi mekanı kapsamış olmasıydı. İçel ilinden başlayarak Adana, Antakya, Maraş ve Gaziantep illerini içine alan bir bölge çalışma sahasını oluşturuyordu. Özellikle bu bölgenin Türklüğü ve İslâmlığı hem tarihî yapıtlara, hem coğrafi yer adlarına, hem oturan kesimin soy bakımından değerlendirilmesine ve de nüfus oranına dayanılarak, tarihî belge-

²⁵ Şamsutdinov, Türk Kurtuluş Savaşı. 1918-1923, (Rusça) s. 64-65.

²⁶ Tanık Zafer Tunaya, a.g.e., s. 485-486.

lerle açıklanmak isteniyor, bu doğrultuda yayın faaliyetine ağırlık veriliyordu. Bu arada çeşitli istatistikler kullanılıyor, dış dünya bakımından savunulan davanın haklılığını belirtmek için de dönemin büyük devletlerinin savunduğu XIX. yüzyıl ulusçuluk akımının özellikleriyle, Wilson prensiplerine atıfta bulunuluyordu. Bu cemiyetin, nizamnamesinde ve çalışmaları sırasında ortaya koyduğu yayın faaliyetinde silâhlı bir örgütlenme ve direniş konusundan söz edilmiyordu. Aslında, sadece bu cemiyetin çalışmaları bakımından değil, İstanbul'da kurulmuş aynı amaç ve doğrultuda faaliyet gösteren diğer cemiyetler ile, hatta Anadolu'daki kimi örgütlenmelerde de, hiç olmazsa bu tarihlerde silâhlı karşı koymak düşüncesine pek rastlamıyoruz. Kuşkusuz, böyle bir durumun ortaya çıkmasında İstanbul'un içinde bulunduğu olağanüstü koşullar ile —bir çeşit yarı işgal durumu, Padişah ve hükümetin sorunların çözümünü siyaset ve görüşmeler yoluyla elde etmeye, Batılı devletleri kızdıracak tutum, davranış ve açıklamalarda bulunmaktan özenle kaçınmaya dayanan anlayış ile uygulamaların benimsenmiş olması —ulusal davanın henüz birbirinden kopuk, merkezileşmemiş, yerel nitelikli örgütlenme ve çalışmalar bazında seyretmesi etkili olmuştur.

Kilikyalılar Cemiyeti'nin çalışmalarını, basının ona verdiği desteği en iyi biçimde izleyebilmek, dönemin eski Türkçe gazetelerinin taranmasıyla olanaklı olmaktadır. Bununla ilgili olarak Ulusal Hareketi başından sonuna değin desteklemiş olan bir İstanbul gazetesinde yer alan bazı yorum ve değerlendirmeleri kısaca belirtmek istiyoruz. Bunlar daha çok coğrafi konumu, iktisadi koşulları ve yetiştirilen ürünün önemini kapsamakta idi. Bu yazıda; Sözkonusu cemiyetin çalışma sahası içinde bulunan yerlerin birbirinden ayrılmaz parçalardan oluşan büyük bir ülke olduğu anımsatılıyor, bunun kuzey ve kuzeydoğusunun Toroslar ile, güneyinin Akdeniz ile çevrili olduğu, doğusunda ise Fırat nehrinin bulunduğu açıklanıyor, ırmakların Kilikya bölgesini dünyanın en verimli ve imara elverişli yerlerinden biri durumuna getirdiği, bunun da yöreyi büyük bir "hububat ve mahsulat ambarı mesabesine" soktuğuna işaret edilerek, bu iktisadî önemi "enzar-ı cihan önünde mütezahir" kıldığı ekleniyordu. İşte bu özelliği ve önemi nedeniyle arazi dünyanın, "enzar-ı gıbtasını celp ediyordu." Kilikya'nın son derece önemli olan ve yüzyıllarca bütün ulusların dikkatlerini üzerine çeken, toplayan bu iktisadi yapı ve özelliğinin yanısıra bölgede hiçbir kavmin uygarlık etkilerine rastlanılmadığının ileri sürüldüğü yazıda, buranın tarih ve bilim bakımından Türk olduğu ile nüfus açısından da büyük çoğunluğunu Türklerin oluşturduğu belirtiliyordu. Bu oran yüzde doksan civarındaydı ve bazı yerleşim yerlerindeki nüfus oranı şöyleydi:

Adana, İçel, Ayıntap, İskenderun, Beylan, Reyhaniye ve Antakya'da toplam nüfus 1.118.828 idi. Bunun 965.335'i İslâm, 160.042'si Rum, 104.840'ı Ermeni ve 35.269'unu saire oluşturuyordu²⁷.

27 Aralık 1918 tarihli İkdâm gazetesinde Kilikyalılar Cemiyeti başkanı Rifat Beyle yapılmış olan bir söyleşi yer aldı. Burada, daha önce değindiğimiz üzere, cemiyetin kuruluş nedeni ve çalışmalarının ne doğrultuda olacağı belirtilirken, bunun için çeşitli komisyonların kurulacağı, böylece araştırma ve incelemelerin başlatılacağı açıklanıyor; yapılacak çalışmaların sonuçlarının halka, hükümete ve yabancılara çeşitli araçlarla ulaştırılacağı dile getiriliyordu. Şu anda ise sadece "Tarih Encümeni"nin oluşturulduğu, üyelerinin de Cenani, Nabi ve Seyfeddin Beylerden meydana geldiği cemiyet başkanınca kayd edilerek, olanak bulunduğu Avrupa'ya heyetler gönderileceği açıklanıyordu. Bu söyleşide, cemiyet başkanının açıkladığı önemli bir nokta da cemiyetin yönetim kurulu üyelerinin İstanbul'da oturan, altmıştan fazla Adanalı tarafından seçilmiş olmasıydı. Bu söyleşiyi takiben, Kilikyalılar Cemiyeti'nce İtilâf Devletleri'nin İstanbul'daki olağanüstü komiserlerine, Amerika Birleşik Devletleri Komiseri'ne 18 Ocak 1919 tarihinde verilmiş olan oldukça uzun bir muhtıra ile karşılaşıyoruz. Aslında bu muhtıra, cemiyetin bilinen çalışma biçimi içerisinde en göze çarpanlarından. Burada: Hicaz, Asir, Yemen, Suriye ve Elcezire'yle ilgili Mondros Mütarekesi görüşmeleri sırasındaki değişikliklere değinilerek, güvenliğin sağlanması için gerekli asker dışında terhis işlemlerinin yapılacağına amir olan 5. maddenin aynen 16. madde gibi ne Kilikya'nın boşaltılmasını ne de işgalini içermediği, özellikle Kilikya ve çevre sancaklarda hiçbir yerin işgal olunmayacağına delâlet ettiği ileri sürülüyordu. Buna karşın Mütareke imzalanınca Müttefik askerlerin Halep'in kuzey ve doğusundaki Osmanlı arazisinden başlayarak İskenderun ve daha sonrada Kilikya'nın önemli noktalarının işgale uğradığı anımsatılıyor, bu işgalin Mütareke'nin 7. maddesi gereğince yapıldığının bir "varid-i hatır" olabileceği eklenerek, buna "muvakkat bir mahiyet" atf edildiği ileri sürülüyordu. Bu durumun da "bir ihtiyac-ı askeriye mebni olduğu" anlayışıyla ilgili olabileceği belirtiliyordu. Muhtırada üzerinde durulan hassas bir konu da "Toros'un ve ötesinde kalan arazi-i Osmaniye'nin Basra Körfezi'ne kadar Devlet-i Osmaniye'den fekk olunarak, bu memleketin bizzat idare edecek mahallî hükümetlere verileceği idi." Eğer böyle bir projenin varlığı söz konusu ise, muhtıra sahiplerine göre Kilikya'nın işgali siyasi amaca yönelikti.

²⁷ Yenigün, 28 Aralık 1918, No. 115, s. 1.

Bu duruma bütünüyle karşı çıkılan muhtırada, Türk unsurlarının çoğunluğu oluşturmasının göz ardı edilemeyeceği açıkça belirtiliyordu. Yine işitilen bir şayiye da, Kilikya'da bir Ermeni devletinin kurulması idi ve Fransız işgaline Ermenilerin katılmış olmasının, bu şaiyayı kuvvetlendirdiği öne sürülerek, o bölgede Ermenilerin genel nüfusunun ancak yüzde 10-15'ini oluşturdukları anımsatılıyor, Müttefik Devletler'ce yapılacak incelemenin bunu göstereceği ekleniyordu. Bu arada gerek Kilikya'da gerekse sancak ve kazalarda arazinin yüzde 88'inin Türklerin elinde bulunduğu da ayrıca kaydediliyordu. Ayrıca, Wilson'un "muharebe-i haziranın beşeriyet için bir harb-i istihlâs olduğunu beyan ve milletlerin fimabad istiklâl-i tamdan müstefid olabileceğini" açıkladığı belirtilerek, O'nun prensiplerinin amacının da "din ve ırka nazaran muhtelif surette tatbik olunmayacağını" kapsadığı anımsatılarak diğer unsurlara sağlanan çıkarılardan İslâm halkını da mahrum bırakılmıyacağı, haklı olarak savunuluyordu.

Muhtıra son derece önemli, tutarlı ve ne amaçla verildiğini bir kez daha yineleyen nitelikli şu tümceler ile son buluyordu: "Milletlerin istiklâl ve serbesti-i inkişaflarından bahs olunduğu bir sırada dünyanın haritasını yeniden tanzim ve milletlerin mukadderat-ı âtisini tayin edecek olan rical-i devletin büyük bir mazi-i tarihiye malik olan Türk milletini bir ekalliyet boyunduruğu altına vaz' etmeyi reva göremeyeceklerini ümid ederiz"²⁸.

Kilikyalılar Cemiyeti'nin sadece yayın faaliyetinde bulunmadığı, muhtıralar vermekle yetinmediği, zaman zaman hükümete başvurarak bazı atamalara engel olmaya çalıştığı da olmuştur. Boşalmış bulunan Adana valiliğine 1919 yılı sonuna doğru Zeynelabidin'in atanacağını duyulması aydın kesim arasında huzursuzluk yaratmıştı. Çünkü, Zeynelabidin Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin önde gelenlerinden idi ve aynı zamanda Ulusal Kurtuluş Savaşı'na karşı idi. Bu nedenle Kilikyalılar Cemiyeti'nin girişimiyle Zeynelabidin'in atanması durdurulmuş, O'nun yerine Adana valiliğine Halep eski valisi Celal Bey getirilmişti²⁹.

Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçişinden kısa bir süre sonra ülkenin diğer bölgeleriyle olduğu gibi Güney Anadolu ile de yakından ilgilenmeye, oralarda olup bitenlerden haberdar olmaya çalıştığı görülmektedir. Bu-

²⁸ İstiklâl, 29 Ocak 1918, No. 66, s. 2.

²⁹ Kasım Ener, Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi, Ankara 1970, s. 44-45. Ayrıca, Adana'da bulunan gizli örgütte çalışmış olan Eczacı Bahri Arsoy'un anılarına bak; Kamil Erdeha, Milli Mücadelede Vilâyetler ve Valiler, İstanbul 1975, s. 312.

nu da daha çok Konya'daki 2. Ordu Müfettişliği aracılığı ile sağlamaya çalışmıştır; 15.6.1919 tarihiyle göndermiş olduğu bir yazıda O, "Türklüğün tarihi ve meşru hudud-u millisi içinde bulunan" biçiminde tanımladığı Kilikya bölgesinin anavatan dışında bırakılmaya çalışıldığını belirterek, İslâmların, Ermenilerin ve yabancıların izlediği amacın ne olduğu hususunda bilgi istemekteydi³⁰. Bu yazıya cevaben Konya'dan 2. Ordu Müfettişi Korgeneral Cemal Paşa tarafından gönderilen telgrafta Adana için bir teşkilâtın var olduğu belirtilmekle birlikte, daha çok işgal bölgeleri dışında bulunduğu eklenerek, fazlaca bir bilgiye yer verilmemişti³¹.

Atatürk, Amasya Genelgesi'nin yayımlandığı 22 Haziran 1919 tarihinde yine Konya'daki 2. Ordu Müfettişliği'ne gönderdiği bir yazıda "Kilikya Cemiyeti namına sahib-i kelâm birkaç muktedir ve maruf zevatın yola çıkarılmasını" istemekteydi. Aynı yazının altında not olarak İstanbul'daki Adana Müdafaa-i Milliye Cemiyeti (Kilikyalılar Cemiyeti) kast ediliyor üyeleri ve şekli hakkında 2. Ordu Müfettişliği'ne sorulduğu, buna cevap gelince adı geçen cemiyetin merkezini Niğde'ye nakletmesine aracılık etmesi için hem Cemal Paşa'ya hem de doğrudan doğruya cemiyete yazılacağı yer almaktaydı³². Bu yazıya cevap verilip verilmeyeceğini bilmiyoruz. Çünkü, biz bu araştırma sırasında cevap yazısına ilişkin bir belgeye rastlamadık. Bu, Cemal Paşa'nın 2. Ordu Müfettişliği görevinden ayrılarak Temmuz 1919 başında İstanbul'a giderek bir daha Konya'ya dönmemiş olmasıyla ilgili olabilir. İstanbul'daki Kilikyalılar Cemiyeti'nin 4 Ocak 1920 tarihi itibarıyla Harbiye Nazırı Cemal Paşa aracılığı ile Mustafa Kemal'e göndermiş olduğu bir yazıyla karşılaşırız. Yazıda; ulusun hakları bakımından önemli bir husus olan seçim işlerinin Adana Vilâyetinde de yapılmasına yardımcı olunması için Hükümet'e, İtilâf Devletleri'ne ve Amerika Hükümeti Temsilcilerine başvurulduğu kaydediliyor bunun neticesi olarak 11 Kasım 1919 tarihinde Fransız siyasî temsilcisince Dışişleri Bakanlığı'na verilen notada halkın seçim hakkının tamamıyla teslim edilmesiyle birlikte var olan durum nedeniyle ertelenmesi isteğinin yer aldığı ekleniyor, bu duruma Kilikyalılar Cemiyeti'nce karşı çıkılarak cemiyetin, seçimin İstanbul'da bulunan Adanalılarca gerçekleştirilmesi düşüncesini ileri sürdüğü, bunu da hükümetin ve milletvekillerinin çoğunluğunun onayladığı açıklanıyordu. 3 Ocak 1919 tarihi itibarıyla İstanbul'da yapılan

³⁰ ATASE (Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı), Atatürk Özel Arşivi, dosya No. 335/1, Fihrist 15.

³¹ ATASE, Atatürk Özel Arşivi, Dosya No. 335/1, Fihrist 16.

³² Aynı Arşiv, Klasör 6, Dosya No. 335/5-2, Fihrist 1.

toplantıda bu düşünce benimsenmiş ve uygulanmasına karar verilmiştir³³. Bu yazıya cevap olarak Mustafa Kemal, 6 Ocak 1920 tarihinde göndermiş olduğu yazıda Millet Meclisi'nde Adana Vilâyeti Mebuslarının bulunmasını "zaruret-i katiye" olarak değerlendiriyor, bunun için hükümet ileri gelenlerinden çok Niğde'deki Kilikya Heyet-i Merkeziyesi'yle düşünce alışverişinde bulunulmasının önemli görüldüğü belirtiliyordu³⁴.

Kilikyalılar Cemiyeti'nin çalışmaları hemen hemen tamamıyla silâhlı direniş dışındaki alanlara yönelik biçimde devam ederken, Sivas Kongresi'nde alınan karar uyarınca düzenlenen Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Teşkilât Nizamnamesi'ne ek olarak —yalnız ilgililere özel ve gizli kaydıyla gönderilmiştir— gönderilen belgede Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Heyet-i İdare ve Heyet-i Merkeziyeleri tarafından Millî Müfrezelerin teşkil edileceği ile, bunun için gereken yardımın askere alma başkanları ve bölge komutanlarınca yapılacağı belirtilmekteydi³⁵. Müdafaa-i Hukuk Teşkilât Nizamnamesi'yle onun eki olan bu belgeye göre illerde, sancaklarda ve köy bazına kadar inen yerleşim yerlerinde örgütlenmeler başlamış bu hususla ilgili anlaşılamiyan konular Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi'ne sorularak çözümlenmeye gidilmiştir.

Bizim bu araştırmamızın 2. bölümünü oluşturan ve Adana'nın işgali nedeniyle çoğu zaman Niğde de faaliyet göstermiş bulunan Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin oluşturulmasına geçmeden önce Adana ve çevresinde Sivas Kongresi'ni takiben kurulan Kuva-yı Milliye'den çok kısaca söz edeceğiz. Çünkü her iki oluşum yani Müdafaa-i Hukuk ve Kuva-yı Milliye'nin kurulması birlikte yürümüştür. Kozan'ın işgali üzerine Develi kazasına sığınan üç kişilik bir hey'et Sivas Kongresi sırasında çeşitli girişimlerde bulunarak gerekli direktifleri almak üzere Sivas'a gelmişler, 30 Ekim 1919 akşamı Sivas Lisesi'nde toplanmış bulunan Heyet-i Temsiliye ile görüşmüşlerdi. Kurtoğlu Hulusi, Davavekili Mustafa ve Halil Efendilerden oluşan Kozan Heyeti'nin yaptığı açıklamalardan sonra bu bölgede

³³ Harb Tarihi Vesikaları Dergisi, sayı 17, Belge No. 430. Kilikyalılar Cemiyeti aracılığıyla İstanbul'daki Adanahlı toplanmış, gizli oyla 20 ikinci seçmen seçmişler bunlar da Merkez Sancağı, Cebelibereket, Mersin ve Kozan sancakları için dört mebus seçerek seçim evrakını Meclis-i Mebusan Reisliğine gönderdiler...gizli bir celsede bu mebusluklar kabul edilmiştir (20 Şubat 1920); Tarık Zafer Tunaya, Devrim Hareketleri İçinde Atatürk ve Atatürkçülük, 2. baskı Turhan Kitapevi, İstanbul 1981, s. 185-186.

³⁴ Harb Tarihi Vesikaları Dergisi, sayı 17, Belge No. 437.

³⁵ Gazi Mustafa Kemal, Nutuk, Söylev Vesikalar/Belgeler Cilt III, s. 1653-1654. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.

örgütlenmeye gidilmesine karar verildi³⁶. Bunun üzerinedir ki, Topçu Binbaşısı Kemal (Korgenaral Kemal Doğan) Kilikya Kuva-yı Milliye Komutanlığına atandı. Piyade Yüzbaşısı Osman Nuri (Tümgeneral Osman Tufan) de komutan muavinliğine getirildi. Kemal Bey (Kozanoğlu Doğan Bey) ve Osman Nuri de (Aydınolu Tufan Bey) takma adı ile göreve başladılar³⁷. Bu esnada Yüzbaşı Ratıp (Tekelioğlu Sinan Bey) takma adıyla Mustafa Kemal ile yaptığı yazışmalar neticesinde³⁸ Adana bölgesi Kuva-yı Milliye Kumandanlığı'na atandı ve kendisine bildirildi. Böylece Batı Kilikya'ya Tekelioğlu Sinan, Doğu Kilikya'ya Aydınolu Tufan ve bütün Kilikya bölgesi Kuva-yı Milliye Komutanlığı'na Kozanoğlu Doğan atanmış oldu. Bu görevlendirmelerden hemen sonra 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat (Cebesoy) Sivas'tan Ankara'ya dönerken 4 Aralık 1919 tarihinde Kayseri'de bir toplantı düzenliyerek, Güney Anadolu'da Kuva-yı Milliye örgütünü kurmakla görevlendirilenlerle ayrıntılı bir görüşme yaptı. Bu toplantıda, görevlendirilenlere şu talimat verildi: 11. Fırka (Niğde'de bulunuyordu) Kumandanı kendi bölgesindeki ulusal örgütlenmenin büyümesine çalışacaktı, Kilikya'nın kurtuluş hareketini Topçu Binbaşısı Mehmet Kemal Bey beraberindekilerle birlikte doğrudan doğruya yönetecekti³⁹. Bundan önce de 5 Kasım 1919 tarihinde Mustafa Kemal, Kayseri Askerlik Şubesi Başkanı Yarbay Emrullah ile Topçu Binbaşısı Kemal Bey'e gönderdiği gizli emirde, Adana ve çevresinde gerilla savaşı yapmalarını, bunun için görevlendirilen kişileri ve yapılacak işleri bildirdi⁴⁰.

³⁶ Türk İstiklâl Harbi, Cilt IV, Güney Cephesi, Ankara 1966, s. 68; Hulki Saral-Tosun Saral, Vatan Nasıl Kurtarıldı, Ankara 1970, s. 19. Kasım Ener, Çukurova, Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi, Ankara 1970, s. 50.

³⁷ Bekir Sıtkı Baykal, Heyet-i Temsiliye Kararları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1974, s. 41. 1.11.1919 tarihli bu Heyet-i Temsiliye Kararı aynı tarihli bir telgrafla Sivas'tan Everek Belediye Başkanlığı'na Mustafa Kemal tarafından bildirilmiştir. Bu yazının metni için; Ahmet Cevdet Çamurdan, Doğu Kilikya Olayları, s.23.

³⁸ Harb Tarihi Dairesi, Arşiv No. 5/7723, Dosya No. 221. Ayrıca, Kasım Ener, Çukurova, Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi, s. 50 Hulki Saral-Tosun Saral, Vatan Nasıl Kurtarıldı, s. 20-23 ve Türk İstiklâl Harbi, Güney Cephesi, Cilt IV, s. 69; General Osman Tufan, Kurtuluş Hatıraları, 1964, s. 32.

³⁹ Ali Fuad Cebesoy, Milli Mücadele Hatıraları, İstanbul 1953, s. 261; Osman Tufan, a.g.e., s. 49'da "...Bize geriden, gönüllü yedeksubaylarla, gönüllü halktan kuvvetler gönderileceği, silâh ve cephane verileceği, fakat hükümet memurlarının dayanması lazım geldiği...Ali Fuat Paşa tarafından anlatıldı".

⁴⁰ Sadi Borak, Atatürk'ün Resmi Yayınları Girmemiş Söylev, Demeç, Yazışma ve Söyleşileri, s. 299.

Öte taraftan kendisinin Mustafa Kemal'den Ekim ayı sonunda aldığı yazıya dayanarak Kayseri'deki toplantıya katıldığını belirten Ahmet Remzi, burada Ali Fuat Paşa ile yaptığı konuşmanın sonucunu Atatürk'e bildirdiğini ekliyerek O'nunda "Ali Fuat Paşa Hazretleri ve 11. Tümen Komutanı Mümtaz Bey ile kararlaştırdığımız tarzda icrası münasib görülmüştür" cevabını verdiğini ileri sürüyor ve Ali Fuat Paşa'nın 5 Kasım 1919'da Ankara'ya, verilen direktife uygun olarak kendilerinin de işlerini bitirerek Niğde'ye gittiklerini açıklıyor ise de hem bu tarih hem de Kayseri toplantısıyla ilgili olarak gösterdiği 3-4 Kasım 1919 tarihi yanlıştır⁴¹. Ahmet Remzi, 4 Aralık 1919 da yapıldığını belirttiğimiz bu Kayseri toplantısında, Ali Fuat Paşa'nın cemiyetin Niğde'de bulunmasının uygun olacağını söylediğini de ekliyor. Aslında, bu bilgilerin yani Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kuruluşuna ilişkin gelişmelerin anlatılana uygun biçimde olduğu, anlatılanların doğru olduğu söylenebilir. Çünkü, Heyet-i Temsiliye Kararları (s.42) içerisinde bulunan 2 Kasım 1919 tarihli olanında, "Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Kayseri'de teşkilinin muvafık bulunduğu Boğazlıyan'da Adana Türkgücü Reisi Ahmet Bey'e cevaben yazıldı" denilmektedir. Bu karar aynı ayın sonlarında 27 Kasım tarihli bir başka Heyet-i Temsiliye kararlarında âdeta yineleniyordu: "Kayseri'ye muvasalat edecek olan Ali Fuat Paşa Hazretleri 11. Fırka Kumandanı Mümtaz Bey ile görüşmesi Kayseri'de Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni teşkil etmek isteyen Adana Türkgücü Reisi Ahmet Remzi Bey'e cevaben yazıldı"⁴². Böylece sözkonusu cemiyetin Kasım 1919 da Kayseri'de kurulduğu, oradan Niğde'ye nakledildiği ortaya çıkıyor. Kuruluş biçimini açıkladığımız Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kimi zaman bazı belgelerde adı Adana Vilâyeti Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Merkeziyesi biçiminde de geçiyor. Cemiyetin ilk yaptığı işlerden birisi, Çukurova'nın işgali ile işlenen cinayetleri protesto eden bir bildirisinin Kayseri'de çıkmakta olan Erciyes gazetesinin 18 Aralık 1919 tarihli sayısında yayımlanmasıydı. Bu bildiri İstanbul'da Sadaret'e, İngiltere, Fransa, Amerika İtalya

⁴¹ Kasım Ener, Çukurova, Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi, Ankara 1970, s. 51'den naklen Ahmet Remzi (Yüreğir)'nin hatıraları. Buradaki Kayseri toplantısıyla ilgili tarihin yanlış olduğu kanısındayız. Çünkü, Kayseri toplantısı 4 Aralık 1919'da yapıldı. Bu toplantıyı takibeden Ahmet Remzi verilen direktife uygun olarak Niğde'ye gitmiş olmalıdır. Bu, metin içerisinde verdiğimiz Heyet-i Temsiliye kararlarına (2 ve 27 Aralık tarihli olanlar) uygun düşüyor. Ahmet Remzi'nin müdafaa-i hukuk teşkilâtını kurması görevini bu kararlarla elde ettiği açıktır. Ali Fuat Paşa, 5 Kasım 1919 da değil, 8-9 Aralık 1919 tarihinde Kayseri'den ayrıldı.

⁴² Bekir Sıtkı Baykal, Heyet-i Temsiliye Kararları, s. 65.

siyasî temsilciliklerine gönderilmişti. Ve içeriği kısaca şöyleydi: "Kilikya'da işgalden beri adalet ve asayişin yüzü bile görülmemiştir...Fransızlar Ermenilerin tanıklık ve iftiralarına göre hareket ediyorlar. Türklerin malı gasp ediliyor, hapse atılıyor ve kurşuna diziliyorlardı. Bütün bunlar hangi adaletli mahkemenin kararlarıyla yapılıyor?... Bütün bu haksızlıkları, adaletsizlikleri *Adana Türklüğün* adına bütün varlığımızla uygar dünyaya karşı protesto ediyoruz..."

Cemiyetin çalışmaları çok yönlüydü; daha sonra ifade edileceği üzere Adana'da meydana gelen olaylarla ilgili haberler Mustafa Kemal'e rapor ediliyor ve O'nun direktifleri doğrultusunda hareket ediliyordu. Bunun dışında bölgedeki Kuva-yı Milliye birliklerinin gereksinimleri karşılanmaya çalışıyor, özellikle işe konusunda büyük çaba sarfediliyordu. Ayrıca, çeşitli protesto telgraflarıyla işgal bölgesindeki mütareke ve yürürlükteki yasalara aykırı tutum, davranış ve uygulamalara karşı çıkılıyordu. Bu gelişmelerin içinde bulunmuş olan Damar (Arıkoğlu) Beyin gözlemleri ilginç olduğundan ve çok kısa süre içinde Kayseri'den Niğde'ye geçen cemiyetin çalışmalarına ilişkin anılarında açıklayıcı bilgiler verdiğinden dolayı bazı cümleleri buraya almayı uygun bulduk:

"Ahmet Remzi Beyle beni, arkadaşlarımız Niğde'de bıraktılar. Yapaçağımız çok işler vardı. Başta silâh, cephanе 2.si para...Konya'da Adanalı zenginlerimizden Bosnalı Salih Efendi'den ilk olarak yardım talep edeceğiz. İkinci defa Adana'dan gelen Koyun Celeplerine başvuracağız...Konya'ya gittik. Kuva-yı Milliyemize yardım olarak 1000 lira verdi. Daha da yardım edeceğini fakat işa edilmemesini, çünkü duyarlarsa...Bir hafta sonra Niğde'ye avdetimde Ahmet Remzi Bey bizim Adanalı kasaplarla konuşmuş...yardım etmeğe paraları da olmadığından bilahare bedeli ödenmek üzere koyunlarını Müdafaa-i Hukuk'a devir ve teslim edeceklerini bildirmişler, bu suretle satılan iki sürüden hayli para Müdafaa-i Hukuk kasasına girmiş oldu...Ereğli Kaymakamı Avni Doğan Beyin himmetiyle, Adana'ya gitmekte olan Pamukçuzade Hüsnü, Keresteci Mustafa yepyeni iki şevrole hediye etmeleri bize bir sermaye olmuştu..."⁴³ Bu cümleler bize açıkça Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin aktif çalışmalarını, silâhli örgütlere sağladığı maddi desteğin kaynaklarını göstermektedir. Karaisalı kazası Kuva-yı Milliye'nin eline geçince⁴⁴, Kilikya Müdafaa-i Hukuk Ce-

⁴³ Damar Arıkoğlu, *Hatıralarım*, İstanbul 1961, s. 100.

⁴⁴ Utkan Kocatürk, *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Kronolojisi*, 1918-1938, Ankara 1983, s. 146.

miyeti de çalışmalarını burada sürdürmeye başladı. Bu esnada cemiyetin şu üyelerden oluştuğunu görüyoruz: Ahmet Remzi, Sinan Bey, Şeyh Saadettin Efendi (Karaisalı Kaymakamı) Kethüdazade İbrahim Bey, Manisalı Ali Bey, Zamir Bey (Damar Arıkoğlu)⁴⁵.

Cemiyetin çalışmaları devam ederken Toroslara sığınmış olan onbinlerce yurttaşın çokluğu ve aralarında muhtaçların fazlalığı karşısında bir heyet oluşturuldu. Bu heyetin başkanlığına Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti tarafından Ahmet Remzi getirildi. Silâhlar, araçlar ve gereçler sayıldı, merkez konumundaki Pozantı'da bulunan depolara yerleştirildi. Kelebek'te bir nokta kumandanlığı ile bir dispanser kuruldu. Cephanelerdeki işe merkezleri ise, Pozantı, Belededik, Hacı Kırı, Kurttepe ve Yolgeçen idi⁴⁶. Cemiyet çalışmalarını sürdürürken yapılan seçim sonucunda şu isimler yönetimde yer aldılar; Ahmet Remzi, Saadettin Bey, Karaisalı Müftüsü Hacı Mehmet Efendi, Adil (Menemencioglu) Kırıklı'dan Süleyman Bey, Karaisalı Belediye Reisi Mustafa (Akdağ), Karaisalı Jandarma Kumandanı Hasan Akıncı ve Kozan'dan Cevdet (Çamurdan) Beyler⁴⁷. Aslında bu örgütlenme giderek kuvvetlendirilmiş, çevre yörelerden gelen seçilmiş üyelerin katılımıyla genişletilmişti. Bu gelişmeler, Karaisalı'da bulunan Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Pozantı'ya naklini takiben meydana gelmişti. Böylece Pozantı gerçek bir vilâyet merkezi konumuna gelmiş bulunuyordu⁴⁸. Buradaki çalışmaların vilâyetle birlikte yürütüldüğünü, cephenin maddi ve manevi gereksinimlerinin giderilmeye çalışıldığını görmekteyiz. Hatta Kuva-yı Milliye subaylarıyla, ihtiyaç sahibi kişilerin maaş ve işlerini Kaymakam Saadettin Beyle, Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti sağlamaktaydı⁴⁹.

Sözkonusu cemiyetin Atatürk ile olan yazışmaları konusuna gelince; bunlar daha çok Adana ve çevresinde meydana gelen olaylarla ilgili idi. Bu gelişmeler hakkında sağlıklı bilgi alabilmek amacıyla cemiyetin merkezi Karaisalı'ya alındığında Sinan Beyle (Tekelioğlu) işbirliğine gidilmiş, cemiyet tarafından bir casus şebekesi de kurulmuştu⁵⁰. Adana olayları olarak belgelere geçen gelişmeler, işgali takibeden Ermeni ve Fransız işbirliği ile gerçekleştirilen hadiseler idi. Bunlarla ilgili olarak 15 Aralık 1919'dan

⁴⁵ Mehmet Fenk, 5 Ocak Çukurova'nın Kurtuluşu, İstanbul 1960, s. 24.

⁴⁶ Kasım Ener, Çukurova'nın İşgali ve Kurtuluş Savaşı, İstanbul 1963, s. 99.

⁴⁷ Kasım Ener, a.g.e., s. 95.

⁴⁸ Damar Arıkoğlu, a.g.e., s. 171.

⁴⁹ a.g.e., s. 174.

⁵⁰ Hulki Saral-Tosun Saral, a.g.e., s. 64.

İtibaren yazışmaların başladığını görüyoruz. General Gouraud'nun Mersin ve Adana'da karşılama töreni sırasındaki tutumu nedeniyle Suphi Paşa tarafından protesto edildiği, bütün Adana ve çevresinin silâhlarına el konulup, toplatıldığı, Fransızların trenle Halep yönünden top, mitralyöz gibi silâhları Mersin'e taşıdıkları Adana Heyet-i Merkeziyesi'nce bildiriliyordu. Aynı heyetin bu kez 19 Aralık 1919 tarihli yazısında: bir kısım insanın para karşılığında propagandalara devam ettiklerine, Karahasan çetesinin çalışmalarına değiniliyor, Fransızların koyun soygunculuğuna başlamalarının tahmin edildiği, servet sahiplerinden de şaki diye nakdi cezaların alındığı veya hapis edildikleri ekleniyordu⁵¹.

Öte taraftan General Gouraud'nun zorla bütün halka Fransız bayrağı çektirdiği, İslâm olanların Ermenilerce katledilmeye devam edildiği ve Adana'da önemli Fransız kuvvetinin bulunmadığı ile Mersin'e çıkan kuvvetlerin Urfa'ya Katma istasyonuna gönderildiği muhbirce verilen haberler olarak Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adına Ahmet Remzi tarafından Heyet-i Temsiliye başkanlığına bildiriliyordu⁵². Bu haberler ve gelişmelerin ardından Mustafa Kemal'in Konya'daki XII. Kolordu aracılığı ile gönderdiği direktifte; Aynı haklar ve koşullar altında Ermenilerle, İslâmlardan farklı ayrıcalıklara sahip olmamaları ve müslümanlar aleyhinde canice girişimlerde bulunmamaları şartıyla iyi geçinilebileceği, Adana vali vekili Kadı Efendinin, İslâm olduğunu düşünerek Adana'nın yakın zamanda gerçek sahiplerine ait olacağını bilmesi gereğinin ihtar edilmesi, tüzük gereğince örgütlenmenin tamamlanması, ulus ve ümmet düşmanı propaganda hakkındaki düşüncelerin isabetli olduğu belirtilmişti⁵³. Bu arada Atatürk'ün dikkatini çeken bir husus olmuş, o da Mersin ve Adana'daki Fransız birliklerinin önemli ölçüde olmadığı biçiminde Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nce verilen haberd ki, bunun doğruluk derecesinin incelenerek bildirilmesini istemişti⁵⁴.

Cemiyetin, sadece Adana'daki gelişmelerle değil çevre il ve ilçelerde meydana gelen olaylarla da ilgili ayrıntılı raporlar düzenliyerek zamanında Mustafa Kemal'e gönderdiği görülmektedir. Örneğin 26 şubat 1920 tarihli ve Niğde çıkışlı uzun bir yazıda; Niğde'deki merkez heyeti başkanı Abidin Efendi'nin görevinden ayrılmasının Sadrazam Paşa'nın (Ali Rıza Paşa kas-

⁵¹ Harp Tarihi Vesikaları Dergisi, sayı 17, Belge 425 ve 426.

⁵² a.g.d., sayı 17, Belge 429.

⁵³ a.g.d., sayı 17, Belge 433.

⁵⁴ a.g.d., sayı 17, Belge 435.

tediliyor) bilinen beyannamesinin⁵⁵ etkisiyle değil, yoğun işleri nedeniyle meydana geldiği, adı geçen üyeliğinin devam ettiği kayd ediliyor, Niğde'de ulusal bütünlüğü bozan hiçbir gelişmenin sözkonusu olmadığı belirtiliyordu. Aynı yazıda Nevşehir'de ortaya çıkan gelişmelerin, sözkonusu beyannamenin etkisinden çok bazı aşırı maceracı kişilerin tutumundan kaynaklandığı ileri sürülüyor, bu nedenle de bu gibi kişilerin, daha sonra yönetim kurulundaki görevlerine devam ettikleri ekleniyordu. Ayrıca, Nevşehir hadiselerinin gönderilecek bir heyet tarafından incelenerek, düzenlenecek rapora göre durumun bilahare arz olunacağı yer almıştı. Kısaca, Nevşehir olayları şimdilik "vahdet-i milliyenin muhtel bir cemiyet-i fesadiyenin tertibi" değildi⁵⁶. Bu gelişmeleri daha sonraki aylarda meydana gelen olaylar izledi. Niğde'deki gelişmeler, zamanında Ankara'ya rapor ediliyor, derhal önlemlerin alınması isteniyordu. Çünkü, 9 Nisan 1920 tarihli yazıda önemli olaylardan söz ediliyordu. Mutasarrıfın başkanlığında müftü ve kimi eşrafın katılımıyla yapılan toplantıda Niğdeliler tarafından yapılacak taarruz sırasında Fransız karşı saldırısının Niğde'yi harab edeceği, binaenaleyh böyle bir şeye girilmemesi gerektiği kararına varılmış ve bunun etkisiyle de halk galeyana gelmişti. Bu durumda hemen yardım edilmesi gerektiği kaydediliyor, "ikinci bir Bozkır hadisesi gibi vukuat olmak ihtimalinden" söz ediliyordu⁵⁷.

Tebliğimize konu oluşturan cemiyetin Mustafa Kemal ile yaptığı yazışmalara zaman zaman örgüt içinde anlaşmazlıklar da yansımıştı. Bu türden örnek olmak üzere ayrıntılı bir rapor üzerinde duracağız. Ereğli'den Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi namına Ahmet Remzi imzasıyla gönderilen yazıda; Niğde, Bor, Ulukışla ve Ereğli'deki heyetleri oluşturan kişilerin tüzük gereğince seçilmedikleri, çoğunlu-

⁵⁵ Ali Rıza Paşa'nın Osmanlı Meclis-i Meb'usarı'nda okuduğu 9 Şubat 1920 tarihli hükümet beyannamesi kast ediliyor. Bu beyannamede; "bundan böyle irade-i milliyenin Meclis-i Âli'de tecellisi hasebiyle artık meşrutiyet kaidelerine uyulmaya hiçbir mani tasavvur olunamaz" denilerek Heyet-i Temsiliye'nin ulusal irade adına hareketine ve meşrutiyet usullerine uygun harekete mani olmasına güya artık yer olmadığı anlatılmak isteniyordu. Bu hususta bakınız: Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk, I, s. 376; III, s. 1203-1205 ve Tayyib Gökbilgin, a.g.e., Cilt II, s. 355.

⁵⁶ ATASE, Atatürk Özel Arşivi, Klasör 10, Dosya No. 335/25, Fihrist 35.

⁵⁷ Aynı Arşiv, Klasör 10, Dosya No. 335/25, Fihrist 35-19. Cemiyetin çalışmalarını sürdürdüğü sırada, onun postayla gönderdiği kimi beyannamelerin Fransızların eline geçtiği konusunda Adana valisi Celal Bey'in ricası, Mustafa Kemal tarafından çeşitli makamlara, bu arada Niğde'de Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi Reisi Ahmet Remzi Bey'e de bildirilmişti. Bakınız: ATASE, a.g. arşiv, Klasör 23, Dosya No. 336/13-1, Fihrist 6-1.

ğün güvenilir olmadığı; köy ve nahiyelerde İzmir cephesiyle diğer hususlar için toplanan para ve zahirenin idare heyetlerine teslim edilmediği, bunun nedeninin de halkın bunlardan nefret ettiği; Ulukışla Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Şakir Efendi'nin herkesi tehdit ettiği, kasabada anarşiye neden olduğu ve daha önce Bor kazası Hürriyet ve İtilâf Kulübü başkanlığında bulunduğu belirtiliyordu. Bütün bunlara son vermek ve yeni düzenlemeleri gerçekleştirmek için de tüzük uyarınca yeniden seçimler yaparak örgütleri oluşturmak, değiştirmek, Kaymakam ile Mutasarrıfların her zaman Kuva-yı Milliye işleriyle meşgul olmalarını gerçekleştirmek, toplanan ve toplanacak paraların fuzuli surette harcanmalarının önüne geçerek, Heyet-i Temsiliye tarafından gereksinim duyulan yörelerde sarfedilmesini sağlamak öneriliyordu⁵⁸.

Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkezi'nce örgütlenme ve mali konulardaki bu öneriler karşısında Mustafa Kemal'in, verilen bilgilerin gerçeğe uygun düştüğü ölçüde hemen gereğinin yapılmasını ve sonucun bildirilmesini isteyen emri Niğde'de bulunan Fırka Kumandan Vekili Mümtaz Beye yazılmıştı⁵⁹ ve bu, verilen bilgilerin ne derece doğru olduğunun kontrolü anlamına da geliyordu.

Öte taraftan Kilikya'daki Fransız yönetimince gerek resmi biçimde gerekse gayri resmi olarak işgal kuvvetlerinin devamlı artırıldığı, Türk unsuru dışındaki kesimlerden ve özellikle de Ermenilerden oluşturulan silâhli örgütlenmelerin çoğaltılıp yaygınlaştırıldığı gözleniyor, bu durum Türklerin üzerindeki baskıların yoğunlaşmasını sonuçlandırıyordu. Bu hususla ilgili olarak Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nce zamanında düzenli raporlar gönderiliyor⁶⁰ bunlardan 8 Nisan 1920 tarihli olanında "galeyan-ı milli"nin etkilerinin bir sonucu olarak da işgal güçlerinin vahşetlerini arttırdıkları ve Türkleri katliama başladıkları yer almıştı. Bu zülüm ve faciaların nihayet bulması ve biran evvel işgallerin sona erdirilmesi için de her çeşit yardımın yapılmasının zaruret oluşturduğu eklenmişti⁶¹. Ayrıca, bun-

⁵⁸ ATASE, a.g. arşiv, Klasör 23, Dosya No. 336/13-1, Fihrist 9. Aslında cemiyet başkanı Ahmet Remzi'nin Mustafa Kemal'e gönderdiği yazılarda, örgüt çalışmalarında zaman zaman çıkar çatışmalarının ortaya çıktığı, bu nedenle de hizmetlerin yeterince yapılamadığı, biçiminde yakınmaların yer aldığı ve huzursuzlukların sürdüğü hususunda haberler yer alıyordu. Bunun için bakınız: ATASE, a.g. arşiv, Klasör 23, Dosya No. 1336/13-1, Fihrist 18.

⁵⁹ ATASE, a.g. arşiv, Klasör 23, Dosya No. 1336/13-1, Fihrist 9-2.

⁶⁰ ATASE, a.g. arşiv, Klasör 23, Dosya No. 1336/13-2, Fihrist 29.

⁶¹ Aynı Arşiv Klasör 23, Dosya No. 336/13-1, Fihrist 56.

dan böyle çekilen protesto telgraflarının Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayınlanması da söz konusu cemiyetin bir başka isteği olarak iletilmişti⁶².

Üzerinde durduğumuz "Kilikyalılar Cemiyeti" ile "Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kuruluş, çalışma ve Ulusal Hareket içerisindeki yerleri ve konumları bir bütün olarak bu çalışma ile ele alınmıştır. Bu cemiyetlerden Kilikyalılar Cemiyeti'nin bugüne değin kimi kitaplarda belirtildiği gibi, yok denecek kadar az çalışma yaptığı düşüncesinin aksine, İstanbul gibi bir kentte dönemin koşulları içerisinde çalışmalarına devam etmeye çabalarıyla zaman zaman Anadolu ile bu arada da Atatürk ile ilişkiler kurmaya gayret ettiği, İtilâf Devletleri ve İstanbul Hükümetleri katında girişimlerde bulunduğu, Adanalı aydınlarla temaslarını sürdürdüğü, ortaya çıkmış oluyor. Bu esnada yayın faaliyetlerine de ağırlık kazandırmaya çalıştığı gözlenmiştir. Niğde'de kurulan, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bir şubesi olan Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin çalışmaları ise, denilebilir ki, ilk kez bu araştırmayla gün ışığına çıkarılıp, saptanmaya çalışılmıştır. Çünkü, bu cemiyetin çalışmalarına ilişkin bilgilerin tamamına yakını arşiv belgeleriyle eski Türkçe süreli yayınların taranmasıyla ortaya konulmuştur. Konuya ilişkin bir kısım önemli belgeler de örnek olmak üzere EK olarak verilmiştir.

EK I

Ankara 30.1.36

Niğde'de Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi Reisi Ahmet Remzi Beye

Niğde'de bulunan Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi'nin postayla gönderdiği beyannamelerin Fransızlar eline geçmekte olduğu cihetle kendisi ile muhaberenin hususi adam vasıtasıyla temini ve kuryelere şamil namının parola olarak verilmesi Adana valisi Celal Bey tarafından rica edilmiştir.

Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal.

ATASE, Atatürk Özel Arşivi, Klasör 23, Dosya No. 336/13-1, Fihrist 6-1.

⁶² Aynı Arşiv Klasör 29, Dosya No. 336/24, Fihrist 15.

EK II

Ankara'da Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliye Muhteremine

1 — Niğde, Bor, Ulukışla, Ereğli'deki heyetlerini teşkil eden zevatın hiçbirisi nizamname mucibince intihap edilmemiştir... Bunların içerisinde pek namuslu vicdan-ı millisine sahip olanlar mevcut ise de ekseriyeti fenalar teşkil ediyor... Köy ve nahiyelerde İzmir cephesi vesair hususat için toplanmış olan para ve zahire gibi şeyler bu heyet-i idarelere teslim edilmemektedir Esbabını araştırdım, halkın bunlardan müteneffir bulduklarını anladım.

2 — Bu maddede bilhassa Ulukışla Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti reisi olan Şakir Efendi'nin şayan-ı teessüf hallerini arzedeceğim. Bu zat aynı zamanda Ulukışla telgraf müdürüdür. Bu kasabada anarşi bütün şiddetiyle devam ediyor. Reis Şakir Efendi her zaman sarhoş, elinde tabanca rasgele tehdit ediyor. Hiç kimsenin söz söylemeye selâhiyeti yok. Adeta hâkim-i mutlak. Bu zatın Kuva-yı Milliye'nin teşekkülünden evvel Bor kazasında (Hürriyet ve İtilaf) Kulübü Reisi olduğunu da arzedersen ne ahlakta birisi olduğu anlaşılmış olur.

3 — Buradaki teşkilatı yaldızcılık ile tavsif etmeye mecburum. Bu teşebbüse nihayet vermek için:

a — Kaymakam ve Jandarma kumandanlarının muavenet ve iştirakıyla ve nizamname mucibince yeniden heyet-i idare intihabı yaptırmak

b — Kaymakam ve Mutasarrıfların da her zaman Kuva-yı Milliye işiyle meşgul olmasını temin etmek.

c — Toplanmış ve toplanmakta bulunmuş olan paralar fuzuli surette heder olmaktadır. Bu gibi meblağ Heyet-i Temsiliye'ye alınarak ihtiyacı tahakkuk eden mahallere verilmesini orası temin etmek; Çünkü havale edilen meblağın heyet-i idareler tarafından aylarca gönderilmediği ve gönderilmek istenilmediği müşahade ediliyor.

*Ereğli'de Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkezîyesi Namına
Ahmet Remzi*

EK III

Niğde'de Fırka Kumandanı Mümtaz Bey'e

6/2/36

Kilikya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Merkeziyesi'nden Ahmet Remzi Bey o havalideki teşkilatın ıslahı hakkında bazı mütalaat dermeyan etmekte bulunmuştur. Teşkilat hakkındaki malumatın hakikate tetabuk eylediği surette hemen icabına tevessül olunması ve neticenin iş'arı ehemmiyetle rica olunur.

*Heyet-i Temsiliye namına
Mustafa Kemal*

ATASE, Atatürk Özel Arşivi, Klasör 23, Dosya No. 1336/13-1, Fihrist 9-2

EK IV

*Ankara'da Heyet-i Temsiliye Reisi
Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine*

Niğde 26/2/36

Heyet-i Merkeziye riyasetinden Abidin Efendi'nin istifa etmesi Sadrazam Paşa'nın malûm beyannamesi tesiratıyla olmayıp meşguliyet-i kesiresi hasebiyle muntazaman devam edememekte olmasından mütevellit ve mumaileyh Heyet-i Merkeziye azalığını eylevom muhafaza eylemektedir. Mezkur riyasete Belediye Reisi Rasih Efendi ahiren intihap ve tayin edilmiş ve Niğde ve vahdet-i milliyeyi muhill hiçbir cereyan ve hareket mevcut bulunmamıştır.

Neuşehir hadisesine gelince; bunda Sadrazam Paşa'nın beyannamesinin yanlış telakkiye uğraması varit ise de esas itibariyle işbu harekât Kuva-yı Milliye aleyhinde olmayıp cemiyetin bidayet-i teşekkülünde Neuşehir heyet-i idaresine dahil olan bazı müfrit sergüzeştü zevatın ve şahıslarına raci olduğu zann-ı kavûndeyim. Nitekim hadisenin müterripleri meyanında gösterilen zevatın bilicap ahiren kaza heyet-i idaresini deruhte eylemeleri buna delalet ediyor. Mahaza heyet-i merkeziyeye Neuşehir'e liva'dan bugünlerde bir heyet gönderilecek hadise hakkında yakından tahkikat yaptırılacak, sabık ve lâhik kaza heyeti arasındaki mübânenet-i eskânın izalesi temin olacaktır. Bu heyetin avdetinde ika edeceği rapor üzerine keyfiyeti tekrar

arzedeceğim. Nevşehir hadisesine şimdilik vahdet-i milliyeyi muhtel bir cemiyet-i fesiadiyenin tertibi denilemeyeceği gibi hamdolsun merkezi livanın diğer bir mahallinde de buna delalet edebilecek bir emare yoktur. Mutasarrıf Bey ve liva heyet-i merkezîyesince istişare edilmedikce hod-be-hod bir iş yapmamalarının temin buyurulması acilen lazım geleceği kanaatindeyim.

*Niğde'de Kilikya Müdafaa-i Hukuk
Cemiyeti Heyet-i Merkezîyesi namına
Ahmet Remzi*